

Міністерство освіти і науки України  
Національна академія педагогічних наук України  
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв  
Інститут модернізації змісту освіти МОН України  
Відділення керамології Інституту народознавства НАН України  
Полтавська обласна державна адміністрація  
Полтавський національний педагогічний університет  
імені В.Г. Короленка  
Полтавський обласний інститут післядипломної освіти  
імені М.В. Остроградського  
Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського  
Полтавський художній музей імені Миколи Ярошенка

# **ЕТНОДИЗАЙН У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

**Збірник наукових праць**

**КНИГА ДРУГА**

**Полтава  
2019**

Рекомендовано до друку  
Вченою радою Полтавського національного  
педагогічного університету імені В.Г.Короленка  
Протокол № 2 від 01.10.2018 р.

**Рецензенти:**

**Євтух М.Б.** – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;

**Бітаєв В.А.** – доктор філософських наук, професор, академік Національної академії мистецтв України;

**Криволапов М.О.** – доктор мистецтвознавства, професор, академік Національної академії мистецтв України;

**Яковлев М.І.** – доктор технічних наук, професор, академік Національної академії мистецтв України.

**Редакційна колегія:**

**Антонович Є.А.** – заступник головного редактора, завідувач кафедри етнодизайну, графіки і реклами Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, професор;

**Даниленко В.Я.** – ректор Харківської державної академії дизайну і мистецтв, професор, академік Національної академії мистецтв України;

**Шевчук С.М.** – доктор географічних наук, професор, проректор з наукової роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка;

**Левківський К.М.** – заступник директора Інституту модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України, професор, академік;

**Степаненко М.І.** – головний редактор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, доктор філологічних наук, професор;

**Титаренко В.П.** – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка;

**Чебикін А.В.** – ректор Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, президент Національної академії мистецтв України, професор, академік.

**Редакційна колегія з напрямів:**

**Бутенко В.Г.,** **Вовк М.П.,** **Дем'янчук О.М.,** **Каньковський І.Є.,** **Корець М.С.,** **Креденець Н.Д.,** **Курач М.С.,** **Мадзігон В.М.,** **Мельничук С.Г.,** **Миропольська Н.Є.,** **Ничкало Н.Г.,** **Оршанський Л.В.,** **Отич О.М.,** **Падалка Г.М.,** **Паньок Т.В.,** **Радкевич В.О.,** **Руденченко А.А.,** **Сагач Г.М.,** **Сотська Г.І.,** **Тархан Л.З.,** **Тименко В.П.,** **Усатенко Т.П.,** **Філіпчук Г.Г.,** **Чирчик С.В.,** **Шевнюк О.Л.,** **Шевченко Г.П.,** **Щолокова О.П.** – доктори педагогічних наук, професори;

**Боднар О.Я.,** **Бермес І.Л.,** **Дутчак В.Г.,** **Захарчук-Чугай Р.В.,** **Кара-Васильєва Т.В.,** **Карась Г.В.,** **Кротова Т.Ф.,** **Кузнецова І.О.,** **Лагутенко О.А.,** **Муфтієва Н.М.,** **Никорак О.І.,** **Овсійчук В.А.,** **Одрехівський Р.В.,** **Оленіна О.Ю.,** **Приймич М.В.,** **Рибалко С.Б.,** **Селівахов М.Р.,** **Соколюк Л.Д.,** **Станкевич М.Є.,** **Стельмашук Г.Г.,** **Тарасенко О.А.,** **Урсу Н.О.,** **Школьна О.В.** – доктори мистецтвознавства, професори;

**Буров О.Ю.,** **Кардаш О.В.,** **Кашенко О.В.,** **Корабельський В.І.,** **Михайленко В.Є.,** **Романенко Н.Г.,** **Сазонов К.О.,** **Славінська А.Л.,** **Чепелюк О.В.** – доктори технічних наук, професори;

**Афанасьєв Ю.Л.,** **Барна Н.В.,** **Безклубенко С.Д.,** **Легенький Ю.Г.,** **Личковах В.А.,** **Мізіна Л.Б.,** **Рижова І.С.,** **Сіверс В.А.,** **Федь В.А.** – доктори філософських наук, професори.

Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції. Кн. 2 : зб. наук. праць / редкол. : гол. ред. М.І. Степаненко, упоряд. і відп. ред. Є.А. Антонович, В.П. Титаренко та ін. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2019. – 447 с.

У збірнику опубліковано наукові статті, в яких розкрито естетико-культурологічні виміри етнодизайну, а також актуальні проблеми етнодизайн-освіти (історія, теорія та методика навчання).

Розраховано на науковців, докторантів, аспірантів, магістрантів, виладачів і студентів закладів вищої освіти.

ISBN 978-617-7803-03-3

© Степаненко М.І., Антонович Є.А.,  
Титаренко В.П. та ін., 2019

*Институту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаники (м. Івано-Франківськ)*

**Козирод Ольга Геннадіївна** – аспірант кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (м. Полтава)

**Костова Ольга Василівна** – Шуменський державний університет (м. Шумен, Болгарія)

**Костюкова Валентина Миколаївна** – доцент кафедри художнього текстилю та моделювання костюма Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука (м. Київ)

**Крайківська Софія Ростиславівна** – викладач Львівського коледжу будівництва, архітектури та дизайну (м. Львів)

**Крижанівський Олександр Анатолійович** – кандидат архітектури, доцент кафедри дизайну Інституту мистецтв Київського університету ім. Б. Грінченка (м. Київ)

**Кудlach Володимир Андрійович** – провідний бібліотекар відділу автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів Одеської національної наукової бібліотеки (м. Одеса)

**Кужменко Анатолій Федорович** – професор кафедри графічного дизайну Харківської державної академії дизайну і мистецтв (м. Харків)

**Кулик Євген Володимирович** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри основ виробництва та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (м. Полтава)

**Куліш Лілія Олександрівна** – викладач Львівського коледжу будівництва, архітектури та дизайну (м. Львів)

**Куліш Сергій Миколайович** – доктор педагогічних наук, професор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (м. Харків)

**Кучер Світлана Леонідівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики технологічної освіти Криворізького державного педагогічного університету (м. Кривий Ріг)

**Лагутенко Ольга Андріївна** – доктор мистецтвознавства, Заслужений діяч мистецтв України, професор, завідувач кафедри теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (м. Київ)

**Левченко Микола Григорович** – кандидат педагогічних наук, професор, декан факультету культури і мистецтв Херсонського державного університету, Заслужений працівник культури України (м. Херсон)

**Лимаренко Лідія Іванівна** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри культурології факультету культури і мистецтв Херсонського державного університету (м. Херсон)

**Лубенський Вячеслав Іванович** – кандидат мистецтвознавства, професор кафедри живопису Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука (м. Київ)

**Макар Зіновій Юліанович** – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дизайну Національного лісотехнічного університету України (м. Львів)

**Максимлюк Ірина Василівна** – аспірант Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаники (м. Івано-Франківськ)

**Мисюга Богдан Васильович** – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри менеджменту Львівської національної академії мистецтв, завідувач відділу експозиції та наукової роботи Національного музею у Львові ім. А. Шептицького (м. Львів)

**Міщенко Ірина Іванівна** – кандидат мистецтвознавства, Заслужений працівник культури України, доцент, докторант кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури та мистецтв (м. Київ)

<i>Тетяна Файник (Львів, Україна)</i> ЖИТЛОВИЙ ПРОСТІР У ТРАДИЦІЯХ УКРАЇНСЬКИХ ГОРЯН: ДУХОВНИЙ АСПЕКТ .....	189
<i>Олександр Крижанівський (Київ, Україна)</i> ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРИРОДИ БУДІВЕЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ .....	195
<i>Валентина Залуїна (Володимир-Волинський, Україна)</i> УКРАЇНСЬКІ ОБРЯДОВІ ТРАДИЦІЇ ДЕКОРУВАННЯ РОСЛИНАМИ .....	200
<i>Олександр Босий (Київ, Україна)</i> ОБРЯДОВІ ФУНКЦІЇ РУШНИКІВ У ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНІЙ ОБРЯДОВОСТІ УКРАЇНЦІВ .....	207
<i>Валентина Костюкова (Київ, Україна)</i> УКРАЇНСЬКИЙ РУШНИК – НЕВІД’ЄМНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ.....	211
<i>Анна Селезньова (Хмельницький, Україна)</i> УКРАЇНСЬКИЙ РУШНИК ЯК КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН НАЦІОНАЛЬНОГО УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА.....	217
<i>Мирослава Жаворонкова (Вишніця, Україна)</i> ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНЕ ОРНАМЕНТАЛЬНЕ ПИСЬМО БУКОВИНСЬКИХ РУШНИКІВ-ПЕРЕМІТОК.....	224
<i>Микола Шкрібляк (Чернівці, Україна)</i> ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНЕ ОРНАМЕНТАЛЬНЕ ПИСЬМО ТА ХУДОЖНЬО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКИХ РУШНИКІВ-ПЕРЕМІТОК.....	230
<i>Людмила Зубко (с.Хитці, Україна)</i> ЕТНІЧНА СИМВОЛІКА В ПРОЕКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ГУРТУ «ЧОРНОБРИВЦІ» ХИТЦІВСЬКОЇ ШКОЛИ ГАДЯЦЬКОГО РАЙОНУ НА ПОЛТАВЩИНІ.....	237
<i>Михайло Белень (Ужгород, Україна)</i> НАРОДНА СИМВОЛІКА БОЙКІВ-ВЕРХОВИНЦІВ КАРПАТСЬКОГО АРЕАЛУ.....	240
<i>Михайло Белень (Ужгород, Україна)</i> ВІД ДРОГОБИЧА ДО УЖКА І ТУРКИ: СИМВОЛІЗМ БОЙКІВСЬКОЇ ПИСАНКИ.....	245
<i>Лія Безсонова (Одеса, Україна)</i> МОВА ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СИМВОЛІКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЗНАКОВІЙ ГРАФІЦІ.....	250
<i>Наталія Удріс (Київ, Україна)</i> ВИВЧЕННЯ ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕКЛАМНОЇ ГРАФІКИ У СУЧАСНІЙ ДИЗАЙН-ОСВІТІ .....	255
<i>Олена Гнидіна (Полтава, Україна)</i> МИСТЕЦТВО ГРАФІКИ ЯК КОМПОНЕНТ ДИЗАЙН-ОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	259

6. Загорулько В. Чорногора, Львів 1980, с. 202-203.
7. ПМА, записано 02.06.2008 в с. Заріччє Перециньського р-ну Закарпатської обл. від Іванків Марії Павлієни 1933 р.н.
8. Данилюк А, Українська хата, Київ 1991, с. 21.
9. ПМА, записано 20.06.2009 в с. Зелена Верховинського р-ну Ів.-Франківської обл. від Васильчук Василини Юрїєни 1930 р.н.
10. Ibidem
11. ПМА, записано 03.08.2011 в с. Лумшори Перециньського р-ну Закарпатської обл. від Заріцької Надії Іванівни 1938 р.н.
12. ПМА, записано 07.08.2011 в с. Верхнє Синьовидне Сколівського р-ну Львівської обл. від Коник Ольги Богданівни 1940 р.н.
13. ПМА, записано 28.06.2010 в м. Перецин Закарпатської обл. від Файник Василя Івановича 1941 р.н.
14. Толстая С.М. Лавка, (в): Славянские древности: этнолингвистический словарь в 5-ти т. под редакцией Н.И. Толстого, Москва 2004, т. 3; К-П, с. 72.
15. Kolberg O., *Dzieła wszystkie*, Wrocław – Poznań 1963, t. 29: Pokucie, s. 220.
16. Kolberg O. *Dzieła...*, s. 216-217.
17. ПМА, записано 02.06.2008 в с. Заріччє Перециньського р-ну Закарпатської обл. від Іванків Марії Павлієни 1933 р.н.

*Олександр Крижанівський  
(Київ, Україна)*

## **ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРИРОДИ БУДІВЕЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

*У статті висвітлюються аспекти взаємодії людини з природним середовищем як на фізичному так і на психологічному рівнях при формуванні знакової функції життєвого середовища. Надається характеристика двох типів особистості - "персонного" та "іпостасного" та визначається їхня роль у формуванні семіотичного статусу та типів організації життєвого середовища в історії України - хуторянського, сільського та міського.*

**Ключові слова:** "persona", "hypostasis", будівельна обрядовість, семіотичний статус життєвого простору.

*The article highlights aspects of human interaction with the natural environment on a personal level as on the physical and the psychological level at forming the sign of the living environment. Small individual characteristics of two types - "persona" and "hypostasis" and determined their role in shaping the semiotic status and type of living environment in the history of Ukraine - the village, rural and urban.*

**Keywords:** "persona", "hypostasis", building rituals, semiotic status of living space.

Для в'яснення принципів функціонування механізмів освоєння людиною навколишнього середовища в історичному аспекті об'єктом дослідження становиться будівельна обрядовість. В традиційних культурах саме обряди є основними засобами збереження та передачі інформації, культурних зразків, соціального досвіду у часі. Аналіз результатів досліджень проведених в сфері етнографії свідчать про те, що на території України здавна існували «правила забудови», які передавалися із покоління в покоління через будівельну обрядовість. Наукові статті на цей напрям ритуальної обрядовості появляються в етнографічних записах кінця ХІХ початку ХХ ст. [1]. У 80-х роках ХХ ст. символіка будівельної обрядовості східних слов'ян стає об'єктом дослідження, їй присвячені роботи Байбурина А.К. [1]. На початку 90-х років ХХ ст. будівельна обрядовість, як елемент української культури, досліджується в роботах

Сілецького Р. [14, 15, 16], Гребіня І.Ф. [4], в статтях Гошціцької Т. [3], Смолинської Е. [17]. В наукових працях будівельні обряди в Україні представлені нам у вигляді чотирьох послідовних етапів формування життєвого середовища: обряд щодо вибору та випробовування ділянки під забудову; обряд закладін будівлі; обряд будівництва; обряд вхідчин [1, 6].

На сьогоднішній день будівельна обрядовість традиційно розглядається як безцінний народний досвід гармонізації життєвого простору в екосистемі України, як досвід адаптації людини із навколишнім середовищем.

Увага до історичних витоків обумовлена також результатами сучасних досліджень у сфері геоєкології, що доводять існування аномальних процесів у земній корі. У науковій літературі вони відомі під назвою – геопатогенні зони (ГПЗ) або зони біологічного дискомфорту (ЗБДК) [13]. У цьому аспекті, народний досвід гармонізації життєвого простору в наукових роботах розглядається перш за все із точки зору історії взаємодії людини із аномальними факторами зовнішнього середовища. [9, 10].

У будівельній обрядовості традиційний сільський будинок надіявся не тільки утилітарною, але й знаковою функцією зі своїм семіотичним статусом. Будинок стає складовою частиною сакрального простору. При організації осілого життєвого простору в конкретному ландшафті, людині, окрім забезпечення продуктами харчування та організації заходів безпеки від ворожих нападів, необхідно було забезпечити безконфліктне співіснування з навколишнім природним середовищем. Це відбувається через гармонійне "входження" людини в біосферу та включення себе в кругообіг речовин та енергій. Адаптація людини у навколишнім середовищем відбувається як на фізичному та психологічному рівнях. У результаті відбувається перетворення «природного середовища» в «культурне», «неосвоєне» в «освоєне». Людина вступає у об'єктно-суб'єктні взаємовідносини з компонентами навколишнього ландшафту.

Визначальним фактором на фізичному рівні є співвідношення між такими показниками:

- швидкість використання ресурсів для забезпечення життєвими потребами людини, сім'ї, громади, населення;
- швидкість відновлення життєвих ресурсів території;
- площа території, яка необхідна для життєдіяльності населення;
- кількість населення, яке проживає на даній території;
- щільність населення.

Ці показники визначають екологічну ємкість території, за Устіною І.І. [18], або «поле врожаю», за Одумом С. [12]. У залежності від характеру співвідношення між цими показниками, населення може перебувати у трьох станах – стабільності, адаптації та виживання [8].

У природі існує закон внутрішньої динамічної рівноваги. Будь-які зміни в компонентах природного середовища призводять до якісних та кількісних змін енергії, інформації та речовини в системі цілому. Наслідком цього закону в природі існує принцип "дії – протидії". Для біосфери як і для самого організму людини характерне явище гомеостазису. Біосфера як живий, цілісний планетарний організм намагатиметься відновити порушену рівновагу, компенсуючи зміни, що виникають на вході системи. Процес відновлення рівноваги відбувається не завжди на користь людині. Створене людьми штучне середовище, біосфера може розглядати як стороннє явище і намагатиметься привести штучне середовище у рівновагу з навколишнім середовищем, або відторгнути його від себе. Так само поступає і живий організм, якщо в нього попадають віруси або сторонні тіла. По закону самозбереження живий організм, що має достатній імунітет, не допустить знищення своєї форми існування. Він почне виробляти антитіла, що виштовхують або знищують сторонні тіла, не допускаючи порушення рівноваги та життєдіяльності цілісної системи. Не тільки для

біосфери але й для Землі, в цілому, як для живого кристалу характерно явище гомеостазису, і поділ на живу та неживу природу є умовним [7].

Будь-яка модель культури містить в собі розділення явищ оточуючого середовища на світ фактів та світ знаків. У культурі традиційного типу, окрім фізичної природи предметів, існувало знання про його символічне значення. По мірі гармонійного освоєння людиною природного ландшафту формувалась культура взаємовідносин, що впливала на етнопсихологічний стереотип поведінки [5], який диктував вимоги до вибору ділянки під забудову, визначав функцію життєдіяльності, формував філософське сприйняття навколишнього середовища. Формування етнічної культури – це, перш за все, формування культури виживання та адаптації даного етносу в даному ландшафті в просторі і в часі. Будівельна обрядовість є частиною культури виживання та адаптації багатьох народів, які вели осілий образ життя.

Для пошуку та визначення причин існування екологічних проблем, які завжди супроводжували людину на протязі усієї історії її існування, пошуку шляхів безконфліктного та гармонійного співіснування людини у навколишньому середовищі на фізичному та психологічному рівнях, на думку автора, необхідно розпочинати із філософського осмислення самого поняття особистості. Питання взаємодії людини із зовнішнім середовищем, визначення місця її в світі, займає основну проблему особистості у філософії.

Особистість у філософії, це – соціальний індивід, як суб'єкт відношень. У своєму первинному значенні слово – особистість походить від латинського слова **persona**, що буквально визначало в античні часи маску, роль, що виконував актор в грецькому театрі. Отже, при такому тлумаченні поняття "особистість", в основі відношень між індивідуумами закладається лицедійство. Щоб виразити свою індивідуальність в сучасних умовах людині необхідно формувати певний образ, імідж. У залежності від умов, такій людині необхідно одягати ту чи іншу маску і знати коли змінювати, закриваючи усіма засобами справжню свою сутність.

У природному середовищі ця маска безжалісно зривається. Липедійство сучасної цивілізації в природі, губить свій зміст, особливо коли людина знаходиться у стані виживання. У цих умовах в людині розпочинається проявлятися його істина сутність. З природою як цілісною системою зможе спілкуватися та поріднитися людина як цілісна, неділима і самодостатня сутність. Це людина з розвинутою індивідуальністю.

Індивідуальність походить від латинського слова – **individuum**, що значить неділимий. В людині повинно бути неділимим фізичне, душевне та духовне. В природних умовах особистість проявляє себе не як **persona** а як **hypostasis**, що значить від грецького – лице, сутність, введений Аристотелем у значенні "індивідуальне". Особистість, як "іпостась" характеризується його внутрішнім змістом. Це вказує на існування двох типів взаємовідносин людини із природою – «**персонний**» та «**іпостасний**».

Сучасна технократична, урбанізована цивілізація – це розгорнута в просторі і часі творча діяльність особистості як персони з пріоритетом соціального над індивідуальним. Цілісність та неділимість стають другорядними в людині, в той час домінує роздробленість сутності, та роздільність у фізичному, душевному та духовному. Творча діяльність людини направлена на самовираження себе у зовнішніх проявах соціального життя. Особистість оцінюється по певним критеріям виробленим суспільством. Цікаво, що критерії оцінки, що домінують в одному соціумі можуть бути відмінними в іншому. Розвиток соціальної системи відбувається за рахунок природного середовища, де біосфера поступово починає перетворюватися в ноосферу.

Історія людства знає інший тип взаємодії людини із природним середовищем. Ця взаємодія базується на «іпостасній» сутності людини сприймати навколишнє середовище. «Іпостасна» сутність людини передбачає цілісність фізичного, душевного

та духовного. Завдячуючи цілісності, формується та розвивається перш за все поетичне сприйняття світу, благоговійне відношення до природи, як до живого організму. Це чітко проглядається в будівельних обрядах та релігійних системах. Чим цілісна людина, тим вищий у неї духовний імунітет, тим менше засобів їй потрібно для організації життєвого простору.

Відповідно до типів взаємодії особистості із зовнішнім середовищем, необхідно виділити три типи організації життєвого простору на теренах України.

**Тип «Особистість в природному середовищі».** Для цього типу характерними є хуторянські поселення. Життя в лоні природи вимагає від хуторянина певного фізичного, психічного та духовного тону. У таких умовах він повинен бути і господарем, і майстром, і знахарем. Таке середовище, яке формує певний уклад життя хуторянина є одночасно не придатним для "персоного" типу особистості. В лоні природи в людини починають розкриватися психічні прояви "іпостасної" сутності людини. Психіка людини стає потужним, та чи не єдиним засобом взаємодії із природним середовищем. Через психіку вона починає пізнавати сутність кожної речі. Для хутора формування обрядів знаходяться в живому процесі. Для досягнення душевної рівноваги, життєве середовище наділяється не тільки утилітарною функцією, але й знаковою функцією із високим семіотичним статусом. По мірі гармонізації людини із ландшафтом формується етнопсихологічний стереотип поведінки, який диктує вимоги до вибору ділянки під забудову, визначає функцію життєдіяльності, формує філософське сприйняття навколишнього середовища. Цей досвід передається через родинні зв'язки. Формується принцип нерівнозначності природного середовища для організації життєвого середовища. Для нового будівництва визначаються обмеження природного походження: це ділянки з високим рівнем ґрунтових вод, де ростуть вологолюбиві дерева, особливо кущі бузини, терну і калини; понижені ділянки рельєфу із зонами зосередження дощової води; болота; ділянки з виносом з ярів обломного каменю, зсуви; згарища від блискавки; місце, де росте живе дерево, особливо груша. Індикаторами якості простору виступали також рослини, комахи, тварини та людина [6].

Хутір на Україні ставав джерелом живої води для розвитку знахарства. Значення хутора у культурному житті народу ще не достатньо досліджено, особливо в українському порубіжному суспільстві.

**Тип «Особистість - соціальне середовище - природне середовище».** Перехідним типом від "іпостасної" до "персоної" взаємодії особистості із природним середовищем є сільське поселення. Творча активність селянина направлялась на організацію зовнішніх форм суспільного життя громади. Творча активність направлена на інтерпретацію та консервацію матеріальної та духовної культури на шляху формування різних обрядів. Будівельні обряди є нерозривною частиною матеріальної та духовної культури українського села. Соціальне середовище сільської громади сприяє активізації "персоного" типу особистості. Із пониженням ролі "іпостасного" типу особистості у житті селянина зростає проблема у взаємовідносинах між людьми на психічному плані. Зростають вимоги до психічної культури взаємовідносин. Для запобігання виникнення психоаномальних явищ активно розвивається культура оберегів, формуються правила та обмеження будівництва в певних місцях [6].

Для нового будівництва виникає необхідність у виявленні аномальних зон антропогенного та психогенного походження та визначення їхніх обмежень на ділянках: розвали старого будинку; місцерозташування колишніх господарських будівель, смітників; доріг, стежок, особливо роздоріжжях, перехресть; пустирів; гульбищ; вигонів; токів; меж; осель, в якій постійно відбувалися сварки, бійки, розлучення; місцях, де проживали неблагонадійні родини (п'яниці, злодії, бандити); місцях, де здійснено вбивство або будь-яке насильство; місцях, де вимерла родина від хвороби; кладовищ, або одиноких поховань, поховань вішалників. Визначаються



обмеження і психогенного походження: місця, де з'являлися астральні сутності; місця, де відбувалося ворожіння [6].

**Тип «Особистість в штучному середовищі».** Прикладом максимального прояву «персонного» типу взаємодії особистості з природним середовищем є міське поселення. Творча активність міщан направляється на максимальний прояв особистості у зовнішні форми організації суспільного життя з пріоритетом соціального над індивідуальним. Цілісність та неділимість стають другорядними в людині, в той час домінує роздробленість сутності, та роздільність у фізичному, душевному та духовному. Творча діяльність людини направлена на самовираження себе у зовнішніх проявах соціального життя. Особистість оцінюється по певним критеріям виробленим соціумом. Для нього характерний процес постійного змішування різних культур. Будівельна обрядовість в багатокультурному міському середовищі втрачає свій зміст і повністю зникає. В містах формується поняття комфорту, яке відсутнє в природному середовищі. Відбувається пониження семіотичного статусу знакової функції елементів декору на предметах. Вони стають прикрасою та відображенням певного матеріального статусу їхнього господаря.

### **Висновки.**

У будівельній обрядовості України взаємодія людини з навколишнім середовищем відбувається як на фізичному так і на психологічному рівнях, де життєвий простір наділявся не тільки утилітарною, але й знаковою функцією зі своїм семіотичним статусом. Цей статус залежить від типу взаємодії особистості із навколишнім середовищем. Прояв особистості відбувається двох типів: «персонний» та «іпостасний». Відповідно до цих типів взаємодії особистості із навколишнім середовищем формуються типи організації життєвого простору.

Тип «Особистість в природному середовищі». Для цього типу характерне хуторянське поселення з максимальним проявом «іпостасного» типу особистості. Життєвий простір наділяється знаковою функцією із високим семіотичним статусом.

Тип «Особистість – соціальне середовище – природне середовище». Це перехідний тип від «іпостасної» до «персонної» взаємодії особистості із навколишнім середовищем. Для цього типу характерним є сільське поселення.

Тип «Особистість в штучному середовищі». Для цього типу характерне міське поселення з максимальним проявом «персонного» типу особистості. Знакова функція життєвого простору має низький семіотичний статус, або взагалі відсутня.

### **ЛІТЕРАТУРА**

1. Байбурин А.К. Жилище в обрядах і представленнях восточных славян / А.К. Байбурин – М.: Языки славянской культуры, 2005. – 224 с. (2-е изд., испр.).
2. Бердышев Г.Д. Бюдом (безопасный и здоровый дом и рабочее помещение) / Г.Д. Бердышев // Наш дім, №6. 1997. – 50с.
3. Гошціцька Т. Обрядодії в процесі спорудження житла (на основі польських матеріалів, зібраних на бойківсько-підгір'янському пограниччі) / Т. Гошціцька // «Наука. Релігія. Суспільство», №2, - 2010. – С. 8-12.
4. Гребінь І.Ф. Обряди, пов'язані з будівництвом сільського житла / І.Ф. Гребінь // В зб.: Поділля. – К.: Видавництво НКЦ "Доля". – 1994. – 504 с. – С. 244.
5. Гумилев Л.Н. Етногенез і биосфера землі / Л.Н.Гумилев. – М.: ТОО «Мишель и К°», - 1993. – 512 с.
6. Крижанієвський О.А. Будівельна обрядовість як соціокультурний феномен в історії етнодизайну архітектурного середовища: передпроектні дослідження / О.А. Крижанієвський. В зб. наук. праць: Етнодизайн: європейський вектор розвитку і національний контекст. Кн. 3 / редкол.: голов. ред. М. І. Степаненко, упоряд. і відп. ред. Є.А. Антонович, В. П. Титаренко та ін.; ПНПУ ім. В.Г. Короленка, Інститут реклами. - Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2015. - 577 с. - С. 136 - 141.
7. Крижанієвський О.А. Особливості містобудування на Поділлі у другій

- половині ХХ ст. / О.А. Крижанівський // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 19. Серія: Історія: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. П.С. Григорчука – Вінниця, 2011. – 337 с. – С. 78 – 85.
8. Крижанівський О.А. Теоретичне осмислення культурно-історичної спадщини населених пунктів України в контексті сталого просторового розвитку Європи / О.А. Крижанівський // В зб.: Історико-культурна спадщина Дніпровського Лівобережжя, Курського Посеймія та Слобожанщини: минуле і сучасність: Зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф., присв. 285-річчю обрання Данила Апостола гетьманом Лівобережної України (24 лют.2012 р., Глухів) / редкол.: О.І. Курок [та ін.]. – Глухів; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М. -176 с. – С. 73-77.
  9. Крижанівський О.А. Удосконалення передпроектного аналізу території у містобудівному проектуванні з урахуванням геопатогенних зон / О.А. Крижанівський // Матеріали наук. – техн. конф. "Основні напрями забезпечення безпеки населення на стійкості функціонування господарства України при загрозі виникнення природних та техногенних катастроф", – Ч. 2. – К., 1997. – С. 63–64.
  10. Крижанівський О.А. Формування екодизайну міського середовища відносно геопатогенних зон тектонічного походження / О.А. Крижанівський // В зб. тез доповідей міжн. наук.-метод. конф. «Дизайн архітектурного середовища: сучасні концепції і перспективи розвитку» Київ 20 травня 2010 року // Відповідальний за випуск В.О. Тімохін. –К.: КНУБА, 2010. – 56 с. – С. 17 – 18.
  11. Милорадович В.П. Життє-бытє лубенського крестьянина / В.П. Милорадович // В зб.: Пам'ятки історичної думки України. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К.: "Либідь", – 1991. – 640 с. – С. 171.
  12. Одум Е. Екологія. Пер. с англ. и предисл. проф. Алпатова В.В / Е. Одум. – М: «Просвещение», 1968. – 168 с.
  13. Павловец И.Н. Влияние геопатогенных зон на экологические параметры геологической среды и здоровье человека / И.Н. Павловец, Р.В. Канеев, Т.Ю. Павловец, – К: Госкомгеологии, Геоинформ. - 1997.
  14. Сілецький Р. Постаєлю хату і кімнату / Р. Сілецький // Березиня, - № 1. – 1992. – С. 59.
  15. Сілецький Р. Хата моя тесовая / Р. Сілецький // Березиня, № 4-5. – 1995. – С. 63.
  16. Сілецький Р. Традиційна будівельна обрядовість українців / Р. Сілецький. Traditional building rites of Ukrainians : монографія / Роман Сілецький. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 428 с.
  17. Смолинська Е. Пережитки примітивної обрядовості в українському побуті / Е. Смолинська // Березиня, № 3 (22), – 1999 р. – С. 66.
  18. Устїнова І.І. Еколого-містобудівне обґрунтування сталого розвитку урбанізованих територій України: автореф. дис. канд. архітектури: 18.00.04 / КНУБА. – К., 2005. – 19 с.

*Валентина Залуніна  
(Володимир-Волинський, Україна)*

### **УКРАЇНСЬКІ ОБРЯДОВІ ТРАДИЦІЇ ДЕКОРУВАННЯ РОСЛИНАМИ**

*У статті аналізується сучасний стан збереження та побутування літніх календарно обрядових звичаїв на території Полісся і Західної Волині та питання трансформації обрядових кейтчальних традицій та рівень їх збереження.*

*Ключові слова: народні традиції, Західна Волинь, Полісся, Поділля, рослини, народні, церква, освячення, обряд.*

*This article deals with the reflections of archetypal religious beliefs of the Ukrainian people and the questions about archaic cults transformations into sacral traditions, the level of their conservation in western Volyni and Polisia regions.*